

ANADOLU'DA AYAKKABI VE CUMHURİYET DÖNEMİ AYAKKABI KÜLTÜRÜ

* KURU, Songül
** PAKSOY, Candan
TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

ÖZET

Anadolu ayakkabının tarihi gelişiminde önemli bir merkez olarak dikkat çekmiştir. Göçebe yaşamını yüzyıllarca sürdüren Türklerde hayvancılık büyük önem taşımıştır. Yapı malzemesi deri olan ayakkabı, Türk folklorunda ve maddi kültür içinde önemli bir yere sahip olmuştur.

Ayakkabı her coğrafyada olduğu gibi Anadolu'da da asker, köylü yada saray halkının giyim kuşam tarzlarına göre farklılıklar göstermiştir. Dünyanın her yerinde olduğu gibi Anadolu'da da bir statü göstergesi olmuştur.

Anadolu'da ayakkabı tarihi denildiğinde Milli Mücadele yıllarının farklı özelliğiyle ön plana çıktığı görülür. Cumhuriyet döneminde kısıtlı talep ve üretimin elde yapılması nedeniyle ayakkabı üretimi de kısıtlı kalmıştır. Şehir ve kasabalarda yaşayanların önemli bir bölümünün ismarlama ayakkabı giydiği ve sipariş üzerine ayakkabı üreten ayakkabıcılar vardır.

Kasabalılar ve köylüler yaz aylarında çarık, çapula, yemeni, köşker, kışın ise mest ve lastik gibi ayakkabıları giyerken, gelir düzeyi iyi olanlar ayakkabı modasını takip ederek, sayılı ustalara ayakkabı siparişi verebiliyordu.

Çalışmada, Anadolu'da ayakkabı kültürü irdelenerek Cumhuriyet dönemi ayakkabı kültürü incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ayakkabı, kültür, Anadolu, Cumhuriyet.

* G.Ü Mesleki Eğitim Fakültesi Giyim Endüstrisi ve Moda Tasarımı Eğitimi Bölümü.

** KOSGEB Saya Dikişi Yerel Eğitmeni.

ABSTRACT

Shoe in the Anatolia and Shoe Culture in the Republican Period

The Anatolia has been played a key part in shoe development. Livestock production has been critically important for Turks who were migratory people through the ages. A shoe made of leather has been very important for Turkish folklore and Turkish physical culture.

Shoes that has been a status symbol in the Anatolia differs greatly in social status such as military men, villagers and members of the Ottoman palace as in every continents.

Years of the Turkish War of Independence have occupied the foreground of shoe history in the Anatolia. There were a downturn in the shoe production due to handmade shoes and deficiency of demand during the Republican period. There were shoemakers in cities and towns who made shoes to order by reason of inhabitants who put on custom-made shoes.

Villagers and burghers put on çarık, çapula, flat-heeled shoes, köşker in during the summer months and mest and lastik in during the winter months while high income- people who followed the fashion placing an order for shoes with limited shoemakers.

The research examined the shoes culture in the Anatolia and in the republican period.

Key Words: Shoe, culture the Anatolia, Republic.

Giriş

Sadece alış veriş yaparken ve ayağa giyerken üzerinde düşündüğümüz, onun dışında pek de ilgilenmediğimiz ayakkabı konusu, tarih kültür ve değerler birikimidir. Ayakkabı giyimin bir parçası olup, ayağı saran ve iklim koşullarına karşı ayağı koruyan bir giyim eşyasıdır. Ayakkabının asıl amacı ayağı dış etkilerden korumaktır. Zaman içinde dış giyimle bütünlük sağlayan ayakkabı ayakların giysisi olmuştur.

Ayakkabı korunma ihtiyacından ortaya çıkan çok şey gibi, ihtiyaçtan ortaya çıkmıştır. İnsanlar eski çağlardan bu yana iklim şartlarına, kültürel ve sosyal durumlarına göre bot, çizme, mest, sandalet, nalın, takunya, terlik, çedik, potin, iskarpin ve benzeri isimler alan ayakkabılar kullanmışlardır. Ayakkabının günümüzdeki şeklini alıncaya kadar birçok aşamadan geçtiği görülür. Yapı malzemesi deri olan ayakkabı, Türk folkloru ve maddi kültür içinde önemli bir yere sahiptir.

Giysinin önemli bir tamamlayıcısı olan ayakkabının ilk çağlarda hayvan derilerinin ayağa sarılması ile, ilk kullanımının başladığı bilinmektedir. Kaynaklara göre ayakkabının tarihi Mısır'dan başlatılmaktadır. Uygarlıkların kültür seviyesi yükseldikçe temel koruma amacı ile kullanılan giysiler ve ayakkabılarda da estetik amaçlı kullanım ön plana çıkmıştır.

Anadolu'da Ayakkabı Kültürü

Anadolu Türklerinde ayakkabıcılık sanatı ile ilgili en eski bilgiler İbn-i Batuta Seyahatnamesi'nde görülmektedir. Bu seyahatnamede 1330 yılında Antalya'da ayakkabı dikicilerinin bulunduğu ifade edilmektedir.

Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden Türkler kültürlerini de beraberlerinde taşıyarak her türlü alışkanlık ve geleneklerini sürdürmüşlerdir. Özellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşan kesim, Anadolu'nun hemen her yerinde hayvan yetiştiriciliğine bağlı olarak dericilik ve ayakkabıcılıkla uğraşmışlardır. Orta Asya'da yapılan kazılarda bulunan çizme ve çarıklar eski Türklerde deri işleme ve ayakkabı yapımının gelişmiş olduğunun kanıtıdır.

Göçebe yaşamını yüzyıllarca sürdüren Anadolu Türklerinde hayvancılık büyük önem taşımıştır. Bilindiği gibi, Türk dericilik geleneği çok eskilere dayanmaktadır. Başlangıçta atlı asker ve atlı göçebe olan bir ulusun çok kullandığı şeyler, yemeni, çizme gibi ayakkabılar ile at eğerleri, kolon, kuskun, yular, kemer gibi saraç eşyası ile deri su kaplarıdır (Küçükerman, 1988: 18).

Anadolu dericilik ve ayakkabının tarihi gelişiminde önemli bir merkez olarak dikkat çekmiştir. Osmanlı arşiv bilgilerine göre Türk dericiliği Cumhuriyetin ilanına kadar çok üst düzeyde devam etmiştir. Özellikle Anadolu uygarlıklarının kullandığı bir ayakkabı olan çarık, tuzla terbiye edilerek gölgede kurutulan tek parça gönden yapılmıştır. Çarık, Osmanlıdan Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar köylünün giydiği en yaygın ve makbul ayakkabı olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun en eski kayıtlı belgelerinde ayakkabı ve ayakkabıcı kelimesine rastlanmaz ancak, bu terimler "Babuççu (babuçi)", "başmakçı", "dikiçi" ve "haffaf" olarak ifade edilmiştir. Türk kültüründe ayakkabı renklerinin kullanımı da belli kurallara bağlanmıştır. Çıkarılan fermanla giyilen ayakkabı rengi, yaş, görev ve sosyal düzeye göre belirlenmiştir.

Anadolu’da statü göstergesi olan ayakkabı, asker köylü ya da saray halkının giyim kuşam tarzlarına göre farklılıklar göstermiştir. 16. ve 18. yüzyıllarda İstanbul Edirne ve Bursa’da ayakkabıcılık çok gelişmiştir. 16. yüzyılda Osmanlı tebaasının kılık kıyafeti ile ilgili fermanlarda, hangi grupların hangi cins ve renklerde deriden ayakkabı giyebileceği belirlenmiştir. Men-i israfat tedbirleri ile 1778’de çıkarılan fermanla ise ayakkabılara sırmadan iş işlenmemesi, bunun yerine kılabledan ve ipek işlenmesi emredilmiştir (Naksali, 2006: 195).

Osmanlıda kapıkulu ocağının yüksek rütbeli subayları ise bir tür imtiyaz simgesi olarak sarı renkli pabuç ve çizme giymişlerdir. Osmanlı yeniçeri ocağında ise yayalar sarı çizme, bölük başları kırmızı çizme, küçük zabıtlar siyah çizme giymişlerdir. O dönemde, gayrimüslimlerin sarı renk ayakkabı giymesi ise nizamnamelere aykırı olup, sadece siyah ve kırmızı giyebiliyorlardı. Bu uygulama 1839’da çıkarılan Tanzimat fermanı ile kaldırılmıştır.

Ekonomik siyasi ve sanatsal açıdan en görkemli dönemleri yaşayan Osmanlı devletinde her meslek grubu ile birlikte debbağlar ve pabuççulara da ayrı bir önem verilmiştir. Dünyanın çeşitli ülkelerinde birçok müze ve özel koleksiyonda ayakkabı örnekleri bulunurken en zengin Osmanlı ayakkabı koleksiyonu da Topkapı Sarayı’nda bulunmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu, Anadolu ve Avrupa yakasındaki topraklarda deri üretim merkezleri ve pabuç üreticilerine çok önem vermiştir. Osmanlıda sanata verilen önem sadece saray bünyesindeki sanatkarları değil, halk için üretim yapan çarşı esnafını da önemseyerek denetim altında tutmuştur. Üretici ve tüketicinin zarar görmemesine özen gösterilerek fiyat ve kalite denetlemiştir. İstanbul, Bursa ve Edirne kentlerinde yürürlüğe giren belediye kanunları (İhtisab Kanunları) debbağlar ve pabuççular için çıkarılmıştır (Tezcan, 1997: 93-94).

Osmanlı İmparatorluğu’nda ev içinde yüzleri atlas ve kadife kumaşlardan yapılmış, üzerleri sırmayla işlenmiş hafif ayakkabı ve terlikler, dışarıda ise deri ayakkabı ve süslenmiş çizmeler giyilirdi. Osmanlı dönemindeki ayakkabılar yapıldıkları malzemeye, biçimlerine ve kullanıldıkları yerlere göre adlar alırdı. “Başmak”, “cicime”, “çapula”, “çizme”, “yarım çizme”, “çedik”, “pabuç”, “edik”, “fotin”, “galoş”, “mest”, “kalçın”, “kundura”, “merkeb”, “nalın”, “sandal”, “terlik”, “tomak”, “yemeni” başlıca ayakkabı çeşitleriydi. Genellikle alçak ökçeli yada ökçesiz, yumuşak deriden yapılan rahat ayakkabılar tercih edilirdi. Dışarıda giyilen ayakkabılardan bazıları

mest-ayakkabı gibi iki parçadan oluşurdu. Ayağa giyilen mestin üzerine onu yağmur ve çamurdan korumak amacıyla önceleri ayakkabı, sonraları da lastik giyildi. Mest, şason yada galoş denen lastik ayakkabının içine geçirilerek giyilmiştir (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Aykkab%C4%B1>).

Osmanlı Türkçesi'nde ayakkabı anlamında kullanılan başmak, yemeniye benzer bir ayakkabı çeşidi olarak geçmektedir. Ökçeli ve kaba bir ayakkabı olan yemeni, sahtiyandan yapılan avam tabakasına mensup erkeklerin giydiği, üstü ayak parmakları ve incik kemiği görünecek kadar açıktır. Hafif olması nedeniyle asker ve tulumbacıların tercih sebebi olan yemeniyi, kadın erkek ve çocuklar kullanırken, gayrimüslimlerin giymesi yasaktı.

Türk kunduracılığı sandalın gelişmiş şeklidir ve sandaletteki atkılar kaldırılarak bir yüz geçirilmiştir. Yaygın olarak kullanılan ve genellikle keçi derisinden imal edilen ayakkabı, sahtiyan, kalın pençeli olup ucu sivri ve ökçesizdir. Sert deriden imal edilen mercan terlik dedikleri pabuçlar ise, bir yüz, birde arkalık (fort) olmak üzere, biri diğerinin içine giren iki kısımdan meydana gelmiştir (Küçükerman, 1988: 131).

Türk kültüründe renklerin kullanımı belli kurallara bağlıdır ve renklerin sembolik anlamları özellikle kadın ayakkabıları için geçerli olmuştur. Anadolu geleneğine göre kadınlar bekarsa sarı, evliyse kırmızı, dulsa yeşil çarık yada ayakkabı giymişlerdir. Anadolu'da en yaygın ayakkabı rengi ise siyah ve kahverengi olmuştur. Siyah resmî giyimlerle kullanırken, gelin ayakkabıları ise genellikle beyazdır. Spor ayakkabılarda her renk kullanılırken, hanımların giydiği ayakkabılarda ise, giydikleri elbisenin kumaşından ayakkabı yaptırıldığı görülür.

Çocuk pabucunun evlere nazarlık olarak asılması, evdeki misafirin çabuk gitmesi için ayakkabının içine tuz konulması, kız yada oğlanın evden uzaklaşması istenmiyorsa pabucunun evin eşiğine çivilenmesi gibi birçok inanç halen Anadolu'nun birçok yerinde görülen şeylerdir. Anadolu geleneklerine göre doğumda bebelere patik ve pabuç, bayramda çocuklara bayram pabucu, yine bayramlarda fakir çocuklara hayır için bayram pabucu almak halen sürdürülen geleneklerimiz arasında devam etmektedir. Sürdürülen geleneklerimiz arasında ise nişanlı kızlara süslü pabuç ve çarık, gelinlere ise düğünden önce özel kunduralar götürülür (Tansuğ, 1989: 37).

Anadolu ayakkabı kültüründe, boş inançlarında olduğu görülür. Çok ağlayan çocukların ağzına cuma günü ayakkabının tersi ile vurmakla çocuğun huysuzluğunun geçtiğine, yürümesi geciken çocuğa ise, ayakkabı

içinden su içirildiğinde çabuk yürüyeceğine inanılır. Anadolu inancına göre teki veya çifti tersine dönmüş ayakkabı pekiyi sayılmaz. Ölenlerin giysileri ile ayakkabıları ise, hayır olsun diye definden hemen sonra dağıtılır.

Gelinlik genç kızların çeyizinde çok önemli bir ayakkabı olan “lapçingaloş” ise Ürgüp yöresinde “çıkçıkali” veya hazineli ayakkabı adıyla anılmıştır. Üretimi ve kullanılması Cumhuriyetin ilk yıllarında da devam eden “çıkçıkali” ayakkabı bugün birçok şey gibi unutulmuş ve yok olmuştur. Günümüzde antika ve turistik eşya satan dükkânlarda bile örnekleri kalmayan, ancak bazı müzelerde görebildiğimiz “çıkçıkali” ayakkabı satın alınmadığı için, zamanında düğün arifesinde tehlikeye giren evlilikler bile olmuştur (Kütükoğlu, 2003: 283).

Anadolu’da kimi meraklılarının ise dikkati çekmek için yürürken ses çıkaran gıcırtilı ayakkabılara düşkün oldukları görülür. Tabanla astar arasına çaprazlama yerleştirilen çentikli keçi derisiyle elde edilen bu gıcırtilıyı sağlayan ayakkabı ustaları, bunu meslek sırrı olarak söylemezlermiş.

Ayakkabı Anadolu insanının günlük hayatında doğumdan ölüme kadar önemli bir yere sahip olmuştur. Anadolu insanının birçok konuda olduğu gibi nice inancının altında da ayakkabı kültürünün izlerini görmek mümkündür.

Cumhuriyet’in İlanından Sonra Ayakkabı Kültürü

1923 yılında Cumhuriyetin ilanından 1950’lere kadar olan dönem ısmarlama ayakkabı dönemi olarak kayıtlara geçmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra savaştan çıkmış olan Anadolu halkının gelir seviyesi düşük ve ayakkabıya olan talepte kısıtlıdır. Cumhuriyet döneminde kısıtlı talep ve üretimin tamamen el emeğine dayanması gibi nedenlerle ayakkabı üretimi de kısıtlı kalmıştır. Şehir ve kasabalarda yaşayanların önemli bir bölümünün ısmarlama ayakkabı giydiği bu dönemde, sipariş üzerine ayakkabı üreten ayakkabı ustaları vardır.

Anadolu’da ayakkabı tarihi, denildiğinde Millî Mücadele yıllarının farklı özelliğiyle ön plana çıktığı görülür. O yılları hatırlayanlar, “Orta Anadolu ayağı çıplak gezerdi. Köylü köyünden çıkıp şehre gideceği zaman çarığı eskimesin diye ancak şehre yaklaştığı zaman çarığını ayağına giyerdi” diye anlatırlardı (Naksali, 2006: 195).

Millî mücadele yıllarında Anadolu halkının ayağına giyecek ayakkabısı yoktu ve kurtuluş savaşı Anadolu’nun zorlu şartlarında yapıldı. Sivil halk-

la birlikte askerin ayakkabı sorunu büyüktü ve savaş yıllarının ayakkabı sorunu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde gizli celselerde görüşülerek halledilmeye çalışıldı. Cumhuriyetin ilanı ve takip eden ilk yıllar halkın düşük gelir seviyesi, talebin kısıtlı ve ayakkabı üretiminin tamamen el emeğine dayalı olması sonucu ayakkabı üretimi sınırlı olmuştur.

Bu dönemde şehirlerin önemli bir bölümü ısmarlama ayakkabı giyerken, kasabalarda da sipariş üzerine ayakkabı üreten ayakkabıcılar vardı. Kasabaların önemli bir bölümü ve köylülerin tamamı yaz aylarında ürettikleri çarık, çapula, yemeni, köşker ve benzeri deriden üretilmiş ayakkabıları, kışın ise mest ve lastik giyerlerdi (Kastan, 1999: 18).

Anadolu'dan Ayakkabı Örnekleri

Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim 4

Resim 1.2.3.4. (Kuru, 2002-2007)

Günümüzde Maraş'ta El Emeği ile Üretilen Ayakkabı Örnekleri

Resim 5

Resim 6

Resim 7

Resim 8

Resim 9

Resim 10

Resim 11

Resim 12

Resim 13

Resim 5.6.7.8.9.10.11.12.13. (Kuru, Paksoy, 2007)

Cumhuriyet'in ilanıyla çağa ayak uydurmaya çalışan Türk halkının düşünce dünyasında yapılacak yeniliklerle birlikte, görüntüde daha modern bir tablo çizilmesi, ilerleme yolunda alınacak önemli bir adımdı. Mustafa Kemal Paşa'nın 23 Ağustos 1925 Pazartesi günü Kastamonu'ya yaptığı gezide halkı şapkayla selamlayarak söylediği "Ayakta iskarpin veya fottin, bacakta pantolon, üstte yelek, gömlek, yakalılık, ceket ve tabi bunların tamamlayıcısı olmak üzere başta güneşlikli serpuş" söylemi kılık kıyafet devriminin de başlangıcıydı.

Atatürk'ün dericiliğe yakın ilgi göstermiş ve Aziz Alpagut'tan Orman Çiftliğinde bir deri fabrikası kurmasını istemiştir. Almanya'dan getirilen makinelerle çiftlikte, çay kenarında deri fabrikası kurulmuştur. Fakat fabrika istenen verimli faaliyetine geçmeden Ata'nın sağlığı bozulmaya başlamış ve fabrika denetimsiz ve desteksiz kalmıştır. Ata'nın ölümünden sonrada fabrika kapanarak makineleri Ankara Ziraat Fakültesine devredilmiştir (Harmancıoğlu, 1980: 15-16).

Sümerbank Beykoz Deri ve Kundura Sanayi Müessesinin yayınladığı ta-

nıtım kitabına göre, Anadolu’da ilk ayakkabı fabrikası 1810’da Beykoz’da kurulmuştur. II. Mahmut (1808-1839) zamanında daha çok asker ayakkabısı yapmak amacıyla kurulan ayakkabı fabrikası, el yapımı ayakkabıdan makineleşmeye de geçişin başlangıcı olmuştur (Akalin, Yılıgör, Seyhan, 1993: 4-5).

19. yüzyıl sonlarına kadar Türkiye’de ayakkabı yapımı tümüyle el işçiliğine dayanıyordu. II. Mahmut zamanında daha çok asker ayakkabısı yapmak amacıyla kurulan Beykoz Deri ve Kundura Sanayi Müessesesinin Beykoz’daki deri fabrikasına 1884’te ayakkabı yapım bölümü eklendi. 1933’de Sümerbank’a devredilen Beykoz Deri ve Kundura fabrikası makine ile ayakkabı üretiminin yapılmaya başlandığı önemli bir yer haline geldi. Fabrika Sümerbank’a devredildikten sonra, asker ayakkabısı yanında her çeşit ayakkabı yapmaya başlarken, 1942 yılında tamamen makineleşti ve yılda 3 milyon çift ayakkabı yapabilecek kapasiteye ulaştırıldı.

1930 yıllar Türkiye’nin uzun süren yıkıcı harplerin etkisinden kurtulmadığı ve özellikle kalkınma sürecine girmemiş olduğu bir dönemleridir. O dönemlerdeki, deri işletmeleri gelenek ve göreneklere dayalı, ilkel teknolojiye göre üretim yapan, kapalı birer aile işletmesi niteliği taşımaktaydılar.

Savaşın çıkmış Anadolu halkının ayakkabı ihtiyacını ekonomik sıkıntı ve benzeri nedenlerle karşılamak hiç de kolay olmazken, şehir ve kasabalardaki gelir düzeyi daha iyi olanlar ise ayakkabı modasını takip ederek daha üst düzeye hizmet veren sayılı ustalara ayakkabı siparişi verebiliyordu. Bu dönemde memleketin yüksek tabakasının ayaklarının rahatlığı ve zarafetini temin etmek için kunduracılık sanatını icra eden ustaların ve ayakkabı satıcılarının sayısı oldukça azdır. Sayısı az olan usta ve satıcılarla İstanbul başta olmak üzere, Paris ve diğer moda merkezlerinden getirilen ayakkabı modelleri üretilerek müşterilerin hizmetine sunuluyordu.

Cumhuriyet’in ilanından sonra yapılan devrimlerle, kadının çalışma hayatına girmesi ayakkabılarda da değişiklik olmasına sebep olmuştur. Bu değişiklikle ilgili açıklama 1935 yılı Yarım Ay Dergisinde şöyle anlatılır:

Kadının çalışmak yolunda yürümeye başladığı günden beri, ayakkabı modasında büyük değişiklik, hatta yeni bir devrim oldu diyebiliriz. Çinliler bile yüzyıllardan beri töreleri olan küçük ayak modasından vazgeçtiler. Şimdi ayaklar iskarpine göre değil, iskarpinler ayağa göre yapılmaya başlandı. Kadının süs olduğu devirlerde ayaklarının küçük ve zarif görünmesi için sıkı iskarpin giyilirmiş. Hâlbuki şimdi kadın, iş hayatında erkekler

gibi çalıştığı ve spor yaptığı, yürüdüğü, koştuğu için, artık sıkı iskarpinler geçmişe karışmıştır. Her kadın giyinişine göre iskarpin giyiyor. En lazım olan nesne ise ayağın içinde rahat olmasıdır. Bunun için sokak iskarpinleri ne kadar rahatsa, çay ve balo iskarpinleri de o kadar rahat sade ve açıktır. Hatta bizim evde giydiğimiz arkalıksız terlikleri, Avrupa’da sokağa giyme modasına çıkarmışlardır (Anonim, 1935: 24-25).

1930’lu yıllarda ayakkabı üretimi için modeller dış ülkelerden getiriliyordu. O dönemde ayakkabı modeli çizen tasarımcılar yoktu. Bu konudaki eksikliği gidermek için, ressam Cemil’in hazırladığı “Türk Ayakkabıcılığı No: 1” adlı ilk ayakkabı model kitabı 1936 yılında İstanbul Genel Ayakkabıcılar Kurumu tarafından basıldı (Anonim, 1936: 30-31).

Resim 14

Resim 15

Resim 16

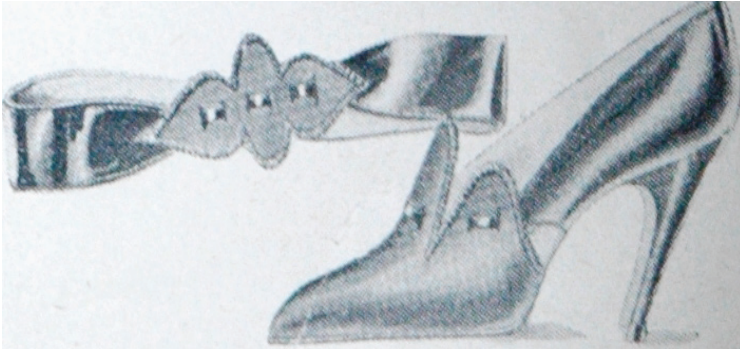
Resim 14.15.16. (Türk Ayakkabıcılığı No:1, 1936)

1930’lu yıllarda gelir düzeyi iyi olan kesimin maruf kunduracılarından İsmail Kemal Güzelaydın’ı tanımayan yok gibidir. İsmail Kemal 1936 yılı yazı kadın iskarpinlerinde iki esaslı değişme olduğunu, bunlardan birisinin topuklar, ikincisinin de iskarpin burunları olduğunu belirtir. Kalınlaşan topukların arkaları iki köşeli olmuş ve birazda kısalmıştır, burunlar ise nispet dâhilinde yuvarlak şekil almıştır. Aynı yıl Avrupa’da moda olan dört köşe burunlar memleketimizde tutmamıştır. Türk kadınının ayağı küçük, etli ve biçimlidir fakat ekserisi taraklıdır. Taraklı ayağa dört köşe burunlu bir iskarpin onu gayet gazet gösterir diyen İsmail Kemal deride ise, podösüed, antilop ve greş rengi glâse çok modadır diye açıklar (Anonim, 1936: 28-29).

Resim 17: (Moda Albümü, 1936 Yaz İskarpin Modası, İsmail Kemal Güzelaydın)

O dönemin bir başka maruf kunduracısı ise, Bay Nuri'dir. Bay Nuri 1936 yılı yaz iskarpin modasına ilişkin görüşlerini şöyle açıklar. Spor iskarpinlerin topukları dört köşeli oldu fakat yüksek topuklara henüz sirayet etmedi. Dört köşeli topuklar ayakta bir kalabalık verecek korkusu ile tutmayacaktır. Deride ise açık bej rengi glâse çok moda, hatta erkeklerde bile kullanıyoruz. Yılan derisi artık moda çerçevesinden çıkmıştır. Bu sene en çok kurbağa derisi kullanıyoruz. Geçen sene olduğu gibi bu senede sandalet gerek gece, gerekse gündüz ve plaj giyilecek (Anonim, 1936; 13).

Resim. 18: (Moda Albümü, 1936 Yaz İskarpin Modası, Bay Nuri)

İsmail Kemal Güzelaydın 1936 yılı kış iskarpin modasını açıklarken onun nazarında kunduracılık kaba ve adi branşından tamamen uzaklaşmış ve şapka, çiçek, giyim gibi güzel sanatların bir kısmını teşkil eden elişleri sınıfına girmiştir. Gündüz iskarpinleri sade, klasik, alçak topuklu, koyu renklerde ve hemen hiç dekapajı yoktur. Gece iskarpinlerinde dekolte ve sandallar modadır. Gece elbiseleri ile dore yaldızlı ve elbise renginde sandallar giyilecektir. Kadınlar ayaklarını su ve çamurdan muhafaza etmek için krokodil veya boks kalf derilerden yapılmış spor iskarpinleri lastik ve

şasonlara tercih edeceklerdir. Giyilecek derilerin en gözdesi antilop olacaktır. Tıpkı elbiselerde bu sene olduğu gibi, iskarpin derilerinde de parlak ve açık renk modası yoktur. (Anonim, 1936: 22-23).

Resim. 19: (Moda Albümü, 1936 Kış İskarpin Modası, İsmail Kemal Güzelaydın)

İsmail Kemal Güzelaydın 1937 yaz iskarpin deri renklerinin bordo, toprak rengi kırmızı, ot yeşili, lacivert, koyu kahve ve beyaz olduğunu, siyahında unutulmadığını söylemiştir. Sporlar için lazer ve krokodil derilerin bütün renkleri, süet ve podösüet deriler hakimdir. Bilhassa spor iskarpinlerde pek çok eksantriklikler vardır. Yaz iskarpin modellerindeki yeniliklerin başlıcası dekolterilerinin kapalı ve yüksek oluşundadır. Kuplar oldukça hafiftir. Fakat işçilik noktasından oldukça kıymetlidir. Rahatlığa ve serbestliğe alışmış olan kadınlar sandalları bu senede giyeceklerdir (Anonim, 1937: 6).

Resim. 20: (Moda Albümü, 1937 Yaz İskarpin Modası, İsmail Kemal Güzelaydın)

Resim 21: (Moda Albümü, 1937 Kış İskarpın Modası, İsmail Kemal Güzelaydın)

İsmail Kemal Güzelaydın 1937 sonbahar-kış iskarpin modasını açıklarken iskarpinlerde kendi renginde veya başka renklerle brode işlemleri görüleceğini söyler. Yeni modanın başlıca hususiyetlerinden biri de yukarıya doğru uzayan dilleridir. Diller pikür, broderi ve aplikasyon derilerle süslenmiştir. Kadınlar ne iskarpin nede bot olan şekli itibarı ile hiç birine benzemeyen botillon giyeceklerdir. 1937 kış günlerinde kadını rahatça yürütecek kısa ve yassı topuklu, kalkık kenarlı, adeta bir şason gibi ayakları muhafaza eden yeni kundurular sabah ve spor gezmeleri için çok giyilecektir. Sabah iskarpinleri ile öğleden sonra iskarpinleri arasındaki yegâne fark topuklarıdır. Sabah iskarpinleri ve spor iskarpinleri kupları oldukça sade topukları kısa, fakat öğleden sonra giyilecekler ajurlu, renkli derilerle aplikasyonlu, gece ise ajurlu, broderi işli olacak ve derilerde bir değişiklik olmayacaktır. (Anonim. 1937: 22).

1938-1939 yılları arasında gündüz iskarpinleri daha spor ve sade olmakla beraber üzerinde bulunan detayları ile oldukça şıktır. Gündüz iskarpinlerinde topuklar kısadır. Gece iskarpinlerinde ise topuklar yüksek kupları oldukça fazla ve detaylıdır.

1938-1939 yılları arasında ise iskarpinlerdeki moda olan değişiklikler takip edilerek kunduracılar tarafından müşterilerine sunulmuştur (Anonim, 1938; 29).

Resim 22: (Moda Albümü, 1938 İskarpın Modası, İsmail Kemal Güzelaydın)

Ayakkabıda 1940'lı yıllarda ayakkabı modellerinde rahatlık ön plana çıkarak sadece Avrupa modası değil, Amerikan modası da takip edilme-ye başlamış ve değişim ve yenilikler ayakkabı modellerine yansıtılmıştır (Anonim, 1942; 1).

Resim. 23: (Model Mecmuası, 1942, İskarpin Modası)

1950'lerden itibaren nüfus artışı şehirleşme ve gelire bağlı olarak, ayakkabı talebinde de artış başlamış ve ayakkabı imalatı makineleşmeye yönelmiştir. Ayakkabı farklı malzemelerin uygun tekniklerle birleştirilmesi ile üretilir. Bir çift ayakkabıda ortalama yirmi-yirmi beş değişik malzeme kullanılabilir. Kaliteli ayakkabılar üretebilmek için kaliteli malzeme kullanımını çok önemlidir. Ayrıca kullanılan malzemelerin rengi ve cinsi moda, ayakkabı modeline ve ayakkabının giyilirken maruz kalacağı dış etkilere de uygun olmalıdır (Zirek, Sevim, Özcömert, Mert, 2003; 6).

Sonuç ve Öneriler

Ayakkabı her coğrafyada olduğu gibi Anadolu'da da, asker köylü yada saray halkının giyim kuşam tarzlarına göre farklılıklar göstermiştir. Dünyanın her yerinde olduğu gibi Anadolu'da da bir statü göstergesi olmuştur. Ayağa giyilen ayakkabı, sosyal bir gösterge olarak değerlendirildiğinde karşısındakinin gücünü, genel durumunu yansıtmıştır.

Türk kunduracılığı sandalın gelişmiş şeklidir ve sandaletteki atkılar kaldırılarak bir yüz geçirilmiştir. Başlangıçtan günümüze kadar Anadolu'da ayakkabının serüveni maddi kültürün önemli bir boyutunu oluşturur. Ancak bu gelişimi detaylı bir şekilde açıklayan kaynak henüz bulunmamaktadır.

Ayakkabı, her dönemde ve her toplumda insan ihtiyaçlarının vazgeçilmezleri arasında yer almıştır. Ayakkabı Anadolu insanının inançlarında her dönemde önemli olmuştur. Olacağını düşündükleri güzel şeyler, olmasından korktukları boş inançlar, mutlaka olmak zorunda olan çeyiz gelenekleri ve birçok inançları onların değerleridir.

İlk çağlardan bu yana insanların fiziksel ruhsal ve estetik yönden vazgeçilmez temel ihtiyacı olan ayakkabı ile ilgili;

* Anadolu ve Türk kültürünü ifade edebilecek elde kalan ayakkabılardan bir ayakkabı müzesinin oluşturulması,

* Anadolu'da ayakkabı gelenekleri anlatan bir ayakkabı kaynağının oluşturulması,

* Resmî kurumlarca komisyonlar oluşturularak elde kalan ayakkabıların acilen araştırılması,

Ayakkabı ile ilgili yapılması gerekenler arasında bir zorunluluk hâline gelmiştir.

KAYNAKÇA

Anonim, (1935), **Yarım Ay**, No. 4, 24-25.

Anonim., (Ocak-1936), **Türk Ayakkabıcılığı**, No. 1, Yarım Ay Dergisi, İkinci Kânun, 23, 24-25.

Anonim, (Temmuz-1936), **Moda Albümü**, No. 4, 28-29.

Anonim, (Mayıs-1936), **Moda Albümü**, No. 2, 13.

Anonim, (1936), **Moda Albümü**, Birinci Kânun, No. 9, 22-23.

Anonim, (Nisan-1937), **Moda Albümü**, Türkiye Yayınevi, No. 4, 6.

Anonim, (1937), **Moda Albümü**, Birinci Teşrin, Türkiye Yayınevi, No. 19, 22.

Anonim, (Mart-1938), **Moda Albümü**, Türkiye Yayınevi, No. 24, 29.

Anonim, (1942), **Model Mecmuası**, 7 Gün Neşriyat, No. 62, 1.

Akalın, Sami. Yılıgör, Asuman., Seyhan, Nezihe., (1993), **Ayakkabıcılık Terimler Sözlüğü**, Boğaziçi Matbaası, 1. Basım, Ekim, İstanbul. 4-5.

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Ayakkab%C4%B1>

Harmancıoğlu, M., (1980), **Atatürk ve Dericiliğe Dönük Bazı Girişimler**, Deri, Türkiye Deri Sanayicileri Derneği Yayın Organı, Yıl. 2, Sayı: 21, 15-16.

Kastan, Cengiz., (1999), **Ayakkabının Tarihçesi**, Ayakkabı Teknolojisi, Türkiye Umum Ayakkabıcılar Fedarasyonu Yayını, Ekim, İstanbul. 18.

Kuru, Songül., (2002-2007), **Ayakkabı Resimleri Arşivi**, Resim.1-2-3-4.

Kuru, Songül. Paksoy, Candan., (2007), **Ayakkabı Resimleri Arşivi**, Alaaddin Kopar., Ali Bozdemir, Osmanlı Çarığı Ustası, Yemeni Ustası İmalatı Resimleri, Resim: 5-6-7-8-9-10-11-12-13.

Küçükerman, Önder., (1988), **Geleneksel Türk Dericilik Sanayi ve Beykoz Fabrikası**, Apa Ofset Basımevi ve Ticaret A.Ş. İstanbul. 18.

Aynı, (1988), **Geleneksel Türk Dericilik Sanayi ve Beykoz Fabrikası**, Apa Ofset Basımevi ve Ticaret A.Ş. İstanbul. 131.

Kütükoğlu, S. Mübahat., (2003), **Gelin Kızların Gözdesi: Çıkıcalı Ayakkabılar Yahut Lâpçin-Galoş**, Ayakkabı Kitabı, Kitapevi 201, Çalış Ofset, Haziran, İstanbul. 283.

Naksali, E. Gürsoy., (2006), **Anadolu'nun Ayak Sesleri**, National Geographic Türkiye, National Geographic Society 'nin Resmî Yayını, Eylül, No. 65. 195.

Aynı, (2006), **Anadolu'nun Ayak Sesleri**, National Geographic Türkiye, National Geographic Society 'nin Resmi Yayını, Eylül, No. 65. 195.

Tansuğ, Sabiha., (1989), **Anadolu'da Ayakkabı Kültürü**, Türkiye'miz Kültür ve Sanat Dergisi, Yıl: 19, Sayı: 58, Haziran. 37.

Tezcan, Hülya., (1997), **Topkapı Saray Müzesi Osmanlı Saray Pabuçları**, Kültür Sanat Antika P Dergisi, Bahar, Sayı. 5, Mas Matbaacılık A.Ş. İstanbul. 93-94.

Zirek, Sevim. Özcömert, Mert., (2003), **Ayakkabı Sektör Araştırması**, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No. 15 İstanbul. 6.